Сборник съдебна практика

ЗАКЛЮЧЕНИЕ НА ГЕНЕРАЛНИЯ АДВОКАТ
E. SHARPSTON
представено на 11 септември 2018 година [1]

Дело C-457/17

Heiko Jonny Maniero
срещу
Studienstiftung des deutschen Volkes eV

(Преюдициално запитване, отправено от Bundesgerichtshof (Федерален върховен съд, Германия)

„Директива 2000/43/ЕО — Равно третиране на лица без разлика на расата или етническия произход — Член 3, параграф 1, буква ж) — Образование — Стипендии, отпускани на студенти, положили успешно първи държавен изпит по специалност „Право“

1. „Никой не би спорил, че образованието на младежите изисква специално внимание от законодателя […], нужно е да се помисли обаче що е образование […]“ [2] (свободен превод).

2. Европейският законодател действително е приел уредба по въпроса, която inter alia признава правото на образование за основно право [3]. Той обаче не е дефинирал понятието „образование“. С настоящото преюдициално запитване се иска от Съда да даде отговор на този древен въпрос, който в момента се повдига в контекста на правото на Съюза, и по-специално на Директива 2000/43/ЕО на Съвета [4]. Какво е образование?

Правна уредба

Директива 2000/43

3. Целта на Директива 2000/43 е да създаде рамка за борба срещу дискриминацията въз основа на расов признак или етнически произход [5].

4. Член 2, параграф 1 забранява както пряката, така и непряката дискриминация, основана на расов признак или етнически произход. Член 2, параграф 2 определя, че проява на пряка дискриминация е налице, „когато едно лице е, било е, или би било третирано по-малко благоприятно от друго в сравнима ситуация въз основа на расов признак или етнически произход“, а на непряка дискриминация, „когато видимо неутрална разпоредба, критерий или

1 Език на оригиналния текст: английски.

2 ‘ τι μὲν ο ν τ νομοθέτ μάλιστα πραγματευτέον περ τ ν τῶν νέων παιδείαν, ο δε ς ν μφισβητήσειε … τίς δ ἔσται παιδεία … δε μ λανθάνειν’. Аристотел, Политика, книга 8.

3 Член 14 от Хартата на основните права на Европейския съюз (ОВ C 364, 2000 г., стр. 1) (наричана по-нататък „Хартата“).

4 Директива от 29 юни 2000 година относно прилагане на принципа на равно третиране на лица без разлика на расата или етническия произход (ОВ L 180, 2000 г., стр. 22; Специално издание на български език, 2007 г., глава 20, том 1, стр. 19).

5 Член 1.

практика биха поставили лицата от дадена раса или етнически произход в особено неблагоприятно положение в сравнение с други лица, освен ако тази разпоредба, критерий или практика са обективно оправдани от законната си цел и средствата за постигане на тази цел са подходящи и необходими“.

5. Член 3, параграф 1 определя, че Директивата се прилага „[в] рамките на правомощията, поверени на Общността, […] към всички лица от публичния и частния сектор, включително публичните органи във връзка с: […] ж) образование […]“.

Национално право

6. Директива 2000/43 е транспонирана в Германия с Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz (Общ закон за равното третиране, наричан по-нататък „AGG“).

7. Член 1 от AGG забранява всякаква дискриминация, основана по-специално на расов признак или етнически произход. Член 2, параграф 1, точка 7, който транспонира член 3, параграф 1, буква ж) от Директива 2000/43, определя, че в обхвата на забраната се включва дискриминацията, по-специално във връзка с образованието. Член 3, параграфи 1 и 2 определя пряката и непряката дискриминация, забранени от закона.

Фактическа обстановка, производство и преюдициални въпроси

8. Г-н Maniero е италиански гражданин, който е роден и живее в Германия. През 2013 г. той получава бакалавърска степен по право от университет в Армения.

9. На 11 декември 2013 г. г-н Maniero се свързва с Studienstiftung des deutschen Volkes e.V. (Германска фондация за научни стипендии, наричана по-нататък „фондацията“), регистрирано сдружение, което отпуска стипендии, за да кандидатства за стипендия по програма „Bucerius-Jura“ за насърчаване на изследователски и учебни проекти в областта на правото, провеждани в чужбина [6].

10. Фондацията изпраща отговор на 17 януари 2014 г., в който посочва, че кандидатите трябва да са положили успешно първия държавен изпит по специалност „Право“. Г-н Maniero отговаря, че завършеното от него „петгодишно обучение“ в Армения е съпоставимо с полагането на втори държавен изпит по специалност „Право“, тъй като завършеният курс на образование му дава право да заема длъжността „съдия“ или да практикува като адвокат в посочената държава. Той изказва предположение, че като проява на дискриминация, основана на етнически или социален произход, изискването на фондацията би могло да бъде в нарушение на AGG.

11. Г-н Maniero не кандидатства за стипендия. В последващата си кореспонденция с фондацията той твърди, че проявеното от нея отрицателно отношение го е разубедило да подаде документи.

12. Г-н Maniero предявява пред Landgericht (Областен съд, Германия) иск фондацията да бъде осъдена да прекрати и да не допуска занапред дискриминация, основана на възрастта или произхода му, да заплати обезщетение в размер на 18 734,60 EUR, както и обезщетение за направени пътни разходи. Искът, както и последващата жалба са отхвърлени.

6 Целта на фондацията, съгласно нейния устав, е да насърчава висшето образование на млади хора, които със своя подчертан научен или художествен талант и личностни качества пораждат очаквания, че с особените постижения в работата си ще бъдат в служба на обществото. Целта на програма „Bucerius-Jura“ е да се даде възможност за абсолвентите по специалност „Право“ в Германия, които са особено квалифицирани, да се запознаят с чуждестранни правни системи, да придобият езикови познания и опит в чужбина.

13. След това г-н Maniero подава ревизионна жалба пред Bundesgerichtshof (наричан по-нататък „запитващата юрисдикция“).

14. Последният посочва, че жалбата може да бъде уважена само ако отпускането на стипендия попада в понятието „образование“ по член 2, параграф 1, точка 7 от AGG, който транспонира член 3, параграф 1, буква ж) от Директива 2000/43. Ако това е така, следващият въпрос е дали изискването за успешно полагане на първия държавен изпит по специалност „Право“ представлява проява на непряка дискриминация, забранена от член 3, параграф 2 от AGG, който транспонира член 2, параграф 2, буква б) от Директива 2000/43. При тези обстоятелства запитващата юрисдикция задава на Съда следните въпроси:

„1) Попада ли отпускането от регистрирано сдружение на стипендии за насърчаване на изследователски или учебни проекти в чужбина в обхвата на понятието „образование“ по смисъла на член 3, параграф 1, буква ж) от Директива 2000/43/ЕО?

2) При утвърдителен отговор на първия въпрос:

Представлява ли изискването първият държавен изпит по специалността „Право“ да е успешно положен в Германия — което е условие за отпускане на стипендиите, посочени в първия преюдициален въпрос — непряка дискриминация на кандидат по смисъла на член 2, параграф 2, буква б) от Директива 2000/43, когато кандидатът, гражданин на Съюза, наистина е завършил сходна степен на образование в държава, която не е членка на Европейския съюз — без изборът на това място на завършване на образованието да е свързан с етническия му произход — но тъй като живее в Германия и владее отлично немски език, той е имал възможност, също както местните лица, да положи първия държавен изпит по специалността „Право“, след като завърши семестриално тази специалност в Германия?

Променя ли се нещо в тази връзка от факта, че без да е свързана с дискриминиращи признаци, стипендиантската програма има за цел да даде възможност на абсолвентите по специалност „Право“ в Германия да се запознаят с чуждестранни правни системи и да придобият опит в чужбина и езикови познания чрез насърчаване на изследователски или учебни проекти в чужбина?“.

15. Писмени становища представят фондацията, германското правителство и Европейската комисия. Г-н Maniero, фондацията, германското правителство и Комисията представят устни становища в съдебното заседание, проведено на 30 май 2018 г.

16. В съответствие с искането на Съда в настоящото заключение ще разгледам само първия въпрос.

Съображения

17. Запитващата юрисдикция иска да се установи дали поради връзката си с „образованието“ отпускането от регистрирано сдружение на стипендии за насърчаване на изследователски или учебни проекти в чужбина попада в приложното поле на член 3, параграф 1, буква ж) от Директива 2000/43. В самото начало отбелязвам, че предмет на настоящото дело е понятието „образование“ в контекста на Директива 2000/43, а *не* евентуалното му значение във връзка с признаването на дипломи или свободното движение на хора.

18. Фондацията и германското правителство твърдят, че понятието „образование“ следва да се тълкува в смисъл, че не включва предоставянето на стипендии. Те основават доводите си най-вече на законодателната история и общата структура на Директивата.

19. Комисията, от друга страна, защитава тезата, че Директива 2000/43 следва да се тълкува широко, а г-н Maniero е съгласен с това твърдение. Ето защо предоставянето на стипендии следвало да попада в обхвата на думата „образование“ по смисъла на член 3, параграф 1, буква ж).

20. Съгласно постоянната съдебна практика както от изискването за еднакво прилагане на правото на Съюза, така и от принципа за равенство следва, че разпоредба от правото на Съюза, чийто текст не съдържа изрично препращане към правото на държава членка с оглед на определяне на нейния смисъл и обхват, трябва по принцип да получи самостоятелно и еднакво тълкуване навсякъде в Съюза. Макар текстът на Директива 2000/43 да не дава конкретни указания как следва да се разбира терминът „образование“, той също не препраща към националните правни уредби, що се отнася до неговото значение. Следователно за целите на прилагането на Директивата терминът „образование“ трябва да се разглежда като самостоятелно понятие на правото на Съюза, което се тълкува еднакво на територията на всички държави членки[7].

21. Както Съдът последователно приема, определянето на смисъла и обхвата на термин, за който липсва каквото и да е определение в правото на Съюза, следва да се осъществява в съответствие с обичайното му значение в говоримия език, като се държи сметка за контекста, в който се използва, и за целите, преследвани от правната уредба, от която е част[8].

22. Образованието обикновено се възприема като „действие или процес по придобиване на познания, най-вече систематично в детството и юношеството“[9]. Не липсват и определения, илюстриращи значението на думата „образование“[10]. Така, Международната стандартна класификация на образованието (2011 г.) предлага следното: „процес, чрез който обществата целенасочено предават натрупаната информация, знания, разбирания, отношение, ценности, умения, компетентности и поведение от едно поколение на друго. Същият включва комуникация, предназначена да доведе до придобиването на знания“[11]. Оттук следва, че образованието е интелектуален процес. В този смисъл образованието включва два аспекта, единият материален (тъй като е „интелектуално“), а другият функционален (тъй като е „процес“). Обикновено, но не винаги, образованието се осъществява в училище или университет. В този термин бих включила и научно-изследователската дейност, когато се осъществява в учебно заведение, тъй като целта на тази дейност е придобиването и предаването на познания, а не толкова преследването на търговски интереси. Макар че когато става дума за образование, мислим предимно за младите хора, е важно да се подчертае, че

7 Вж. в този смисъл решение от 2 март 2017 г., J. D. (C-4/16, EU:C:2017:153, т. 23 и 24 и цитираната съдебна практика).

8 Решение от 3 септември 2014 г., Deckmyn и Vrijheidsfonds (C-201/13, EU:C:2014:2132, т. 19 и цитираната съдебна практика).

9 Тази дефиниция за образование се намира в Collins English Dictionary. В Oxford English Dictionary четем: „процесът на преподаване или получаване на учебно съдържание, най-вече в училище или университет“. Взети заедно, двете дефиниции отговарят на обичайното разбиране за значението на думата „образование“.

10 На френски дефиницията за „образование“ в Petit Robert ми се струва още по-широка: „mise en œuvre des moyens propres à assurer la formation et le développement d'un être humain“. На немски, езикът на производство по настоящото дело, Duden — Deutsches Universalwörterbuch посочва в статията „Bildung“, „a) das Bilden (5), Erziehung: die B. der Jugend; mehr für die B. tun; b) das Gebildetsein; das Ausgebildetsein; erworbenes Allgemeinwissen: eine wissenschaftliche, künstlerische, humanistische B.; seine B. vervollständigen, vertiefen; eine umfassende B. besitzen; eine vorzügliche B. erhalten; ein Mann von B. (ein gebildeter Mann); das gehört zur allgemeinen B. (das sollte jeder Gebildete wissen); c) (seltener) gutes Benehmen: sie hat keine B. (weiß nicht, was sich schickt)“.
От етимологична гледна точка прегледът на текста на Директивата на различни езици показва, че седем от тях (английски: „education“, френски: „éducation“, малтийски: „edukazzjoni“, полски: „edukacji“, португалски: „educação“, румънски: „educația“ и испански: „educación“) използват дума, която води произхода си от латинския глагол educare, „възпитавам, отглеждам, образовам“, имащ връзка с educere, „извеждам, повеждам“.

11 Международната стандартна класификация на образованието е международен стандарт за класификация на организираните образователни програми и свързаните с тях квалификации по нива и области, която се предлага от Организацията на обединените нации за образование, наука и култура. Това определение е частично възпроизведено в определението за „образование“ по член 2, буква г) от Регламент (ЕО) № 452/2008 на Европейския парламент и на Съвета от 23 април 2008 година относно изготвянето и развитието на статистика в областта на образованието и обучението през целия живот (ОВ L 145, 2008 г., стр. 227).

образованието се отнася до всички възрасти. Днес ученето през целия живот играе важна роля в професионалното и лично израстване на човека [12]. В този смисъл се откриват и инициативи като „université du troisième age“ (университет за третата възраст), даващи възможност на оттеглили се от активния икономически живот хора да разширяват познанията си.

23. Обичайното значение на думата „образование“, което, трябва да отбележа, е много широко, не показва, че предоставянето на стипендии непременно попада в нейния обхват.

24. Поради това ще се спра на контекста и целта на правната уредба, в която е включен този термин.

25. Целта на Директива 2000/43 е да създаде рамка за борба срещу дискриминацията въз основа на расов признак или етнически произход с оглед прилагането в държавите членки на принципа на равно третиране [13]. В рамките на своето приложно поле тази директива представлява конкретно проявление на принципа на недопускане на дискриминация, основана на раса или етнически произход, закрепен в член 21 от Хартата [14]. В преамбюла на Директивата защитата срещу дискриминация е описана като всеобщо право, като в този смисъл се прави позоваване на редица международни договори, които го признават [15].

26. Освен това в съображения 9, 12 и 13 законодателят на Съюза е искал да подчертае, от една страна, че дискриминацията, основана на расов признак или на етнически произход, може да попречи на постигането на целите на Договора, по-специално на достигането на високо равнище на заетост и социална закрила, на повишаването на жизнения стандарт и качеството на живота, на икономическото и социално сближаване и солидарност, както и на целта за превръщане на Европейския съюз в пространство на свобода, сигурност и справедливост, и от друга страна, че забраната на всяка дискриминация от този вид цели по-специално да осигури развитието на демократични и толерантни общества, които позволяват участието на всички лица независимо от тяхната раса или етнически произход [16].

27. Приложното поле на Директива 2000/43 е широко. Ratione personae тя се отнася за всички физически лица и ги защитава срещу дискриминация, основана на расов признак или етнически произход [17]. Тази защита се прилага както в публичния, така и в частния сектор, включително за публичните органи [18]. Ratione materiae Директивата надхвърля достъпа до дейности за наети лица и лица на свободна практика и обхваща всички области, посочени изчерпателно в член 3, параграф 1 [19].

12 Регламент (ЕС) № 1288/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 11 декември 2013 година за създаване на „Еразъм +“ — програма на Съюза в областта на образованието, обучението, младежта и спорта и за отмяна на решения № 1719/2006/ЕО, № 1720/2006/ЕО и № 1298/2008/ЕО (ОВ L 347, 2013 г., стр. 50), дефинира „учене през целия живот“ като „всякакъв вид общо образование, професионално образование и обучение, неформално учене и самостоятелно учене, предприето в течение на живота, което води до подобряване на знанията, уменията и компетентностите или участието в обществото в личен, граждански, културен, социален и/или свързан със заетостта дейност план, включително предоставянето на консултации и услуги по ориентиране“.

13 Член 1.

14 Решение от 16 юли 2015 г., „ЧЕЗ Разпределение България“ АД (C-83/14, EU:C:2015:480, т. 58 и 72 и цитираната съдебна практика).

15 Съображение 3.

16 Вж. също решение от 16 юли 2015 г., „ЧЕЗ Разпределение България“ АД (C-83/14, EU:C:2015:480, т. 74).

17 Член 3, параграф 1 и съображение 16. Предоставената защита при необходимост обхваща и членовете на юридическите лица, когато те са жертва на дискриминация, основана на расов признак или етнически произход.

18 Член 3, параграф 1.

19 Вж. съображение 12 от директивата и решение от 12 май 2011 г., Runevič-Vardyn и Wardyn (C-391/09, EU:C:2011:291, т. 41 и 42). В това отношение нейният обхват е по-широк отколкото на Директива 2000/78/ЕО на Съвета от 27 ноември 2000 година за създаване на основна рамка за равно третиране в областта на заетостта и професиите (ОВ L 303, 2000 г., стр. 16; Специално издание на български език, 2007 г., глава 5, том 6, стр. 7).

28. Както Съдът последователно постановява, с оглед на предмета на Директива 2000/43 и на естеството на правата, които тя има за цел да защити, нейното приложно поле не може да се определя ограничително [20]. Този извод се отнася до понятията от Директивата, които определят материалното ѝ приложно поле, като например заетост, професионална ориентация и квалификация, условия на труд, социална закрила и социални придобивки и разбира се, образование [21].

29. Обхваща ли това широко тълкуване на термина „образование“ и предоставянето на стипендии?

30. Само по себе си предоставянето на стипендии не е интелектуален процес, какъвто е образованието. То е свързано с достъпа до образование.

31. Според мен обаче достъпът до образование е основна част от самото образование, особено в контекста на правен инструмент за борба с дискриминацията.

32. Всъщност, за целите на борбата с дискриминацията, ако се пропусне достъпът до образование, какво би останало в понятието „образование“? В класната стая (за да си послужа със съвсем класическото виждане за образованието) всеки може да седне отпред и да задава въпроси. Днес би било немислимо определена етническа група да трябва да седи в задната част на стаята и да няма право да се обръща към учителя. Също толкова очевидно е, че всички ученици трябва да бъдат оценявани по едни и същи критерии, според заслугите си, а не по расов признак или етнически произход; всички ученици трябва също да получават една и съща диплома, след като успешно преминат едни и същи занятия [22]. Възможността за прием при едни и същи условия във всички училища и за *достъп* до всички занятия обаче е свързана с достъпа до образование. Без такъв достъп не може да има образование. Трябва да е ясно, че думата „образование“ по необходимост предполага думите „достъп до“ образование; те съществуват съвместно и са взаимнозависими, а отделянето им би осуетило целта на Директивата за борба с дискриминацията в образованието.

33. Естествено достъпът до образование включва множество компоненти. Той може да се изразява във физически достъп до сграда; в налагането на система за ограничаване на приема, за да се държи броят на учащите под контрол; във възможността за заемане или закупуване на учебници; във възможността за покриване на разноските за издръжка (както и на много други разноски). Поради това училищата, университетите и други институции често предоставят стипендии, покриващи таксите за обучение, разходите за път при обучение в чужбина или разходите за издръжка (в брой или в натура, например безплатно настаняване или хранене).

34. Финансирането е основен аспект от достъпа до образование. Изключването на определена етническа група от финансиране е равнозначно, особено по отношение на образователни програми, за които таксите са много високи, на изключване на тази група от образование. Това затвърждава съществуващата дискриминация срещу въпросната група. Както заявява Комисията в предложението си за Директивата, високото качество на образованието е предпоставка за

20 Решение от 16 юли 2015 г., „ЧЕЗ Разпределение България“ АД (C-83/14, EU:C:2015:480, т. 42 и цитираната съдебна практика).

21 Вж. в този смисъл, що се отнася до достъпа до и доставката на стоки и услуги (член 3, параграф 1, буква з) от Директива 2000/43), решение от 16 юли 2015 г., „ЧЕЗ Разпределение България“ АД (C-83/14, EU:C:2015:480, т. 43).

22 Тук ще отбележа, че сегрегацията в образованието по расов признак или на етническа основа е била норма по време на режима на апартейд в ЮАР; също така жените, въпреки че са полагали същите изпити като своите колеги мъже, не са имали право да получават дипломи в университета Кеймбридж до декември 1947 г.

успешно интегриране в обществото, поради което равното третиране в процедурите за подбор (тоест в достъпа до образование) не трябва да се пренебрегва [23]. Телеологическото тълкуване на понятието „образование“ ясно подкрепя включването на някои аспекти на достъпа до образование в обхвата на Директивата.

35. Анализът на термина „образование“ в по-общия контекст на правото на Съюза води до същия извод. Правото на образование (и на достъп до професионално обучение), както и защитата от дискриминация, основана на раса или етнически произход, са основни права, признати съответно от членове 14 и 21 от Хартата. Когато се решава как да се тълкува понятието „образование“ в контекста на Директива 2000/43, е важно да се има предвид, че това е въпрос, който е на кръстопътя на две основни права.

36. В практиката си Съдът вече е тълкувал широко понятието „образование“ в случаи, свързани с равно третиране, включвайки в него някои аспекти на достъпа до образование. В този смисъл по делото на двама германски студенти, на които Нидерландия отказва да предостави финансиране за обучение при същите условия, от каквито се ползват нидерландските студенти, Съдът приема, че принципът на равно третиране при допускането до курсове за обучение на децата на работници мигранти по член 12 от Регламент (ЕИО) № 1612/68 [24] се прилага не само по отношение на правилата относно самото допускане, но и по отношение на общите мерки, насочени към улесняване на участието в образованието [25].

37. По подобен начин, тълкувайки член 7 от Договора за ЕИО (понастоящем член 21, параграф 2 ДФЕС), Съдът приема, че равното третиране относно условията за достъп до професионално обучение се прилага не само във връзка с изискванията, установени от съответното учебно заведение, например таксите за записване, но и за всяка мярка, която би могла да възпрепятства упражняването на това право, например предоставянето на право на пребиваване в държавата членка, където се провежда курсът [26].

38. В решение Bidar Съдът изяснява, че след въвеждането на понятието за гражданство на Съюза в Договора за ЕО, наред с глава, посветена по-специално на образованието и професионалното обучение, положението на гражданин на Съюза, който пребивава законно в друга държава членка, попада в обхвата на забраната за дискриминация, основана на гражданство на държава членка, за целите на получаване на подпомагане за студенти, предназначено за покриване на разходите за издръжка, независимо дали под формата на субсидиран заем или безвъзмездно предоставени средства. В това решение Съдът не разграничава различните аспекти на достъпа до образование, свързани с финансирането [27].

23 Предложение за директива на Съвета относно прилагане на принципа на равно третиране на лица без разлика на расата или етническия произход, COM(1999) 566 окончателен (наричано по-нататък „предложението на Комисията“), стр. 5.

24 Регламент на Съвета от 15 октомври 1968 година относно свободното движение на работници в Общността (ОВ L 257, 1968 г., стр. 2; Специално издание на български език, 2007 г., глава 5, том 1, стр. 11), отменен с Регламент (ЕС) № 492/2011 на Европейския парламент и на Съвета от 5 април 2011 година относно свободното движение на работници в Съюза (ОВ L 141, 2011 г., стр. 1). Отбелязвам, че Комисията ползва този регламент като основа за изясняването на някои термини, използвани в Директива 2000/43; предложение на Комисията, стр. 7.

25 Вж. решение от 15 март 1989 г., Echternach и Moritz (389/87 и 390/87, EU:C:1989:130, т. 33). По предишно дело, също свързано с член 12 от Регламент № 1612/68, Съдът постановява в решение от 3 юли 1974 г., Casagrande (9/74, EU:C:1974:74, т. 7), че „в случая на дете на чуждестранен работник, който желае то да получи средно образование, интеграцията предполага детето да може да се възползва от облагите […], свързани с парични средства за образование, при същите условия както гражданите, намиращи се в сходно положение“.

26 Решение от 26 февруари 1992 г., Raulin (C-357/89, EU:C:1992:87, т. 34).

27 Решение от 15 март 2005 г. (C-209/03, EU:C:2005:169, т. 39—42). Решението бележи развитие в сравнение с предходната практика на Съда, в рамките на която той приема, че на този етап от развитието на правото на Общността (към тогавашния момент) образованието и подпомагането, осигурявани на студенти за издръжка и обучение, попадат извън компетенциите на ЕИО; вж. решение от 21 юни 1988 г., Lair (39/86, EU:C:1988:322, т. 15).

39. В допълнение, както посочва Комисията по време на съдебното заседание, независимо че член 165 ДФЕС, които урежда компетенциите на Европейския съюз в областта на образованието, не упоменава изрично финансирането на обучението, същият този член е послужил за правно основание за създаването на програма „Еразъм +“, която включва по-специално финансиране за образователна мобилност за граждани [28]. Според мен това показва значението, което законодателят на Съюза придава на достъпа до образование като основен негов аспект.

40. При все това, за да се вземе решение дали предоставянето на стипендия или на безвъзмездни средства попада в обхвата на член 3, параграф 1, буква ж) от Директива 2000/43, не бих търсила указания в рамките на член 11, параграф 1, буква б) от Директива 2003/109/ЕО на Съвета (идея, разгледана в съдебното заседание) [29]. Тази разпоредба се отнася до третирането на дългосрочно пребиваващите по същия начин като гражданите на приемащата държава членка по отношение на „образованието и професионалната квалификация, включително стипендии за обучение съгласно националното законодателство“. От уточнението относно „националното законодателство“ е видно, че тълкуването на тази разпоредба, що се отнася до значението на понятието „стипендия за обучение“, не следва да се прави в съответствие с принципите, приложими за самостоятелните понятия на правото на Съюза (вж. т. 20 и 21 по-горе). При това положение и предвид различния персонален и материален обхват на двете директиви, не смятам за уместно търсенето на доводи в Директива 2003/109 за тълкуване на понятието „образование“ в контекста на Директива 2000/43.

41. Що се отнася до законодателната история на Директива 2000/43, член 3, параграф 1, буква ж) от предложението на Комисията изяснява, че „образованието“ обхваща „включително безвъзмездни средства и стипендии, при пълно зачитане на отговорностите на държавите членки за съдържанието на учебния процес и организацията на образователните системи и тяхното културно и езиково разнообразие“ [неофициален превод] [30]. Тези разяснения обаче отпадат от окончателния текст на приетата от Съвета директива. Фондацията и германското правителство считат, че това указва съзнателен избор от страна на законодателя на Съюза за изключване на безвъзмездните средства и стипендиите от обхвата на тази разпоредба.

42. Не съм съгласна с това тълкуване.

43. Изречението, отпаднало от окончателния текст, включва и задължение за зачитане на отговорностите на държавите членки за съдържанието на учебния процес и организацията на образователните системи и тяхното културно и езиково разнообразие. Това изречение дословно възпроизвежда член 165, параграф 1 ДФЕС, който установява компетенциите на Съюза във връзка с образованието. Въпреки че той не е сред правните основания на Директива 2000/43, материалното приложно поле на тази директива естествено се ограничава до предоставените на Съюза правомощия [31]. В този смисъл намерението на законодателя, когато заличава израза „като напълно зачита отговорностите на държавите членки за съдържанието на учебния процес и организацията на образователните системи и тяхното културно и езиково разнообразие“ от член 3, параграф 1, буква ж) от Директива 2000/43, не е било да промени обхвата на тази разпоредба. И макар да липсва сигурност относно намерението на законодателя при заличаване на този текст, безспорно избягването на тавтологията във формулировките е правдоподобно обяснение. Заличаването опростява текста на разпоредбата, без да променя нейния обхват, като едновременно с това подчертава самостоятелността на използваните понятия, премахвайки упоменаването на правомощията на държавите членки. Логично е същият извод да важи и за

28 Регламент (ЕС) № 1288/2013.

29 Директива 2003/109 от 25 ноември 2003 година относно статута на дългосрочно пребиваващи граждани от трети страни (ОВ L 16, 2004 г., стр. 44; Специално издание на български език, 2007 г., глава 19, том 6, стр. 225).

30 Предложение на Комисията, стр. 8.

31 Член 3, параграф 1 от Директивата.

първата част от премахнатия израз, а именно „включително безвъзмездни средства и стипендии“. Фондацията и германското правителство твърдят, че изразите са заличени, за да се стесни дефиницията. Обратното обаче би могло също да е вярно: а именно че заличаването е било замислено, за да осигури широка дефиниция.

44. Този извод не се влияе от обстоятелството, че останалите термини, определящи обхвата на Директивата (в член 3, параграф 1, букви а)—д) и з), са доизяснени с изрази, въведени с думата „включително“. Не намирам за убедителен и довода, че отделното посочване на професионалната ориентация и квалификация в член 3, параграф 1, буква б) показва намерение за стесняване на обхвата на понятието „образование“.

45. Професионалната ориентация и квалификация са тясно свързани с достъпа до заетост, поради което са посочени непосредствено след него. В момента, когато професионалното обучение е бил единственият термин, свързан с образованието, който се съдържа в Договора за ЕИО, Съдът е постановил, че поначало следването във висше учебно заведение представлява „професионално обучение“ по смисъла на член 128 ЕИО, поради което допълнителната такса за записване, събирана от студенти, които са граждани на други държави членки, представлява дискриминация, основана на гражданство, която е в противоречие с член 7 ЕИО. Ясно е, че в този случай Съдът е възприел широко телеологическо тълкуване на понятието „професионално обучение“, за да забрани дискриминацията на основание на гражданство в университетското образование. Налице е аналогия с настоящия случай, доколкото следва да се използват същите методи на тълкуване, за да се стигне до по-широко прилагане на разглежданото правило [32].

46. По време на съдебното заседание Комисията посочва, че предоставянето на стипендии може да попадне и в обхвата на член 3, параграф 1, буква е) от Директива 2000/43 (социални придобивки). Този въпрос може да е от значение, ако Съдът стигне до извода, че предоставянето на стипендии не попада в обхвата на образованието.

47. В предложението на Комисията се посочва, че социалните придобивки са от икономическо или културно естество, например безплатно пътуване в обществения транспорт или субсидирано хранене в училище за деца от семейства с ниски доходи [33]. Съдът вече е постановявал, че помощта за издръжка и за университетско обучение, завършващо с придобиването на професионална квалификация, представлява социално предимство по смисъла на член 7, параграф 2 от Регламент № 1612/68 [34]. Според мен това включва финансиране за обучение, което е „хоризонтално“, тоест предоставя се на всеки по критерии, свързани например с доходите или заетостта на студентите или техните родители. Според мен тези случаи са свързани с достъпа до „образование“ и същевременно представляват „социална придобивка“. Това означава, че не е изключено да е налице съвпадение в обхвата на двете разпоредби. Според мен обаче, когато се предоставя финансиране на ограничен брой студенти по критерии, свързани с техните научни постижения или други заслуги (какъвто изглежда е случаят, предмет на главното производство), следва да се счита, че финансирането попада в обхвата на „образованието“.

32 Вж. решение от 2 февруари 1988 г., Blaizot и др. (24/86, EU:C:1988:43, т. 10—24, и по-специално 19, 20 и 24).

33 Предложение на Комисията, стр. 7.

34 Вж. решение от 15 декември 2016 г., Depesme и др. (C-401/15—C-403/15, EU:C:2016:955, т. 38 и цитираната съдебна практика). Що се отнася до понятието „социални придобивки“, предложението на Комисията е изрично вдъхновено (на стр. 7) от Регламент № 1612/68.

48. От всичко изложено по-горе следва, че терминът „образование“ в контекста на Директива 2000/43 трябва да се тълкува широко и че включва свързани с достъпа до образование аспекти, като например финансиране чрез стипендии. Трябва обаче да е налице действителна връзка между финансирането и образованието. Стипендията има такава връзка, когато покрива например таксите за записване и обучение, разходите за път, свързани с курсове, провеждани в друга държава, или разходите за издръжка, когато целта е да се позволи на студентите да посещават съответните курсове [35]. Националната юрисдикция следва да провери тези аспекти.

49. Предвид това стигам до извода, че понятието „образование“ по смисъла на член 3, параграф 1, буква ж) от Директива 2000/43 включва предоставянето на стипендии за насърчаване на изследователски или учебни проекти в чужбина. Националната юрисдикция следва да провери наличието на действителна връзка между предоставяното финансиране и „образованието“.

Заключение

50. С оглед на изложените съображения предлагам на Съда да отговори в следния смисъл на преюдициалния въпрос, отправен от Bundesgerichtshof (Федерален върховен съд, Германия):

„Понятието „образование“ по смисъла на член 3, параграф 1, буква ж) от Директива 2000/43/ЕО на Съвета от 29 юни 2000 година относно прилагане на принципа на равно третиране на лица без разлика на расата или етническия произход включва предоставянето на стипендии за насърчаване на изследователски или учебни проекти в чужбина. Националната юрисдикция следва да провери наличието на действителна връзка между предоставяното финансиране и „образованието“.

35 В това отношение считам, че правото на Съюза е претърпяло очевидно развитие от момента, когато в решението си от 21 юни 1988 г., Brown (197/86, EU:C:1988:323, т. 18), Съдът е постановил, че „на този етап от развитието на правото на Общността образованието и подпомагането, осигурявани на студенти за издръжка и обучение по смисъла на член 7 от Договора ЕИО попадат извън обхвата на последния“. Вж. решение от 15 март 2005 г., Bidair (C-209/03, EU:C:2005:169, т. 39—42), цитирано в точка 38 по-горе. По аргумент за по-силното основание същото трябва да се отнася и за Директива 2000/43 предвид целта и общата ѝ структура, разгледани в точка 24 и сл. по-горе.